

ศรัทธา 4 กับการดำเนินชีวิต แนวทางสู่เป้าหมายอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา The Fourfold Faith and Human Life A Pathway to the Ultimate Goal in Buddhism

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ ศรัทธา 4 ในฐานะกรอบคิดเชิงพุทธที่กำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตสู่เป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน งานศึกษาดำเนินการวิเคราะห์เอกสารและสังเคราะห์แนวคิดจากคัมภีร์ อรรถกถา และงานอธิบายร่วมสมัย ผลการศึกษาพบว่า ศรัทธามีใช่ความเชื่อเลื่อนลอย แต่เป็นความเชื่อที่มีเหตุผลและประสบการณ์รองรับ ทำหน้าที่เป็นพลังให้เกิดการปฏิบัติ จนเข้าถึงความสุขตามลำดับ อีกทั้งตรรกศาสตร์มีบทบาทเป็นเครื่องมือทดสอบ ป้องกันความมกมาย และทำให้ศรัทธาตั้งมั่นบนความจริง เมื่อนำศรัทธา 4 มาประยุกต์ใช้ จะก่อให้เกิดความรับผิดชอบทางศีลธรรม การยกระดับคุณภาพชีวิต และสังคมที่เกื้อกูล สันติสุข เป็นแนวทางนำชีวิตให้ถึงเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ARTICLE INFO:

Author:

1. อุตมะ ปภากูธนันต์
Uattama Paphaphuthananan
นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
Email : uattama.pap@student.mbu.ac.th

คำสำคัญ : ศรัทธา 4, การดำเนินชีวิต, ตรรกศาสตร์

Keywords : Fourfold Faith, Human Life,
Logic, Buddhism

Article history :

Received : 28/11/68
Revised : 06/12/68
Accepted : 17/12/68

Abstract

This article aims to analyze the Fourfold Faith as a Buddhist conceptual framework that directs human life toward its ultimate goal, Nibbana. The study was conducted through documentary research and conceptual synthesis, drawing upon canonical texts, commentaries, and contemporary interpretations. The findings reveal that faith in Buddhism is not a naïve or groundless belief, but rather a conviction supported by reason and experience, functioning as a driving force for practice that leads progressively to higher states of happiness. Furthermore, logic plays a critical role as a tool of verification, safeguarding against superstition and ensuring that faith remains grounded in truth. When applied in life, the Fourfold Faith fosters moral responsibility, enhances the quality of life, and promotes a society characterized by mutual support and peace. Thus, it provides a guiding path for human beings to achieve the supreme aim of Buddhism.

บทนำ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นกระบวนการที่ไม่อาจแยกออกจากกรอบความเชื่อและระบบคุณค่าที่ตนยึดถือ ความเชื่อดังกล่าวมิได้เป็นเพียงกลไกทางจิตวิทยาเพื่อปลอบประโลมใจเท่านั้น หากแต่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของชีวิต และสร้างระเบียบแห่งสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภายใต้บริบทของพระพุทธศาสนา “ศรัทธา” จึงมิใช่ความเชื่อที่เลื่อนลอย หากแต่เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลและประสบการณ์จริง สามารถนำไปสู่การปฏิบัติและการบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน อันเป็นสภาวะแห่งการดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ศรัทธาในพระพุทธศาสนามีการอธิบายไว้ในหลายคัมภีร์ และได้รับการสังเคราะห์เป็น “ศรัทธา 4” ได้แก่ กัมมสัทธา (เชื่อกฎแห่งกรรม) วิปากสัทธา (เชื่อผลของกรรม) กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อว่าทุกชีวิตมีกรรมเป็นของตน) และตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อมั่นในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต) ศรัทธาทั้งสี่ประการนี้เปรียบเสมือนรากฐานทางจิตวิญญาณ ที่ค้ำจุนความคิด การกระทำ และเป้าหมายในการใช้ชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะในโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอน ศรัทธาที่ต้งมั่นบนเหตุผลจึงยังเป็นสิ่งจำเป็นในการกำกับชีวิตให้ไม่เอนเอียงไปสู่ความมลาย การมีศรัทธาเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ หากปราศจากการพิจารณาอย่างมีเหตุผลและการปฏิบัติจริง ดังนั้นตรรกศาสตร์และการใช้ปัญญาเชิงวิเคราะห์ จึงมีบทบาทในการตรวจสอบความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ไม่ตกอยู่ในกรอบความเชื่อที่ผิดเพี้ยน ศรัทธาที่หล่อเลี้ยงด้วยเหตุผลจึงสามารถเป็นพลังนำชีวิตไปสู่ความสุข ความสงบ และการบรรลุธรรม ด้วยเหตุนี้บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์และอธิบาย “ศรัทธา 4 กับการดำเนินชีวิต” โดยมุ่งเน้นการนำหลักศรัทธามาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนและสังคม อันเป็นเส้นทางไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาทั้งในมิติส่วนบุคคล คือ การดับทุกข์ และในมิติทางสังคม คือ การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและสันติสุข

ศรัทธา

ความหมายของศรัทธา

ศรัทธา (Saddha) มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี เขียนรูปศัพท์ว่า “สทฺธา” ส่วนภาษา สันสกฤต เขียนรูปศัพท์ว่า “ศรัทธา” และนำมาใช้ในภาษาไทย ได้ทั้งสองแบบ คือ สัทธา กับ ศรัทธา แต่นิยมใช้กันมากคือ เขียนแบบสันสกฤตเป็น ศรัทธา ในที่นี้ใช้ทั้ง 2 คำ และในความหมายเดียวกัน ต้องหมายถึง “ความเชื่อ” คำว่า “สัทธา” ที่เขียนในรูปศัพท์ภาษาไทย-บาลี ส่วนคำว่า “ศรัทธา” เขียนในรูปศัพท์ ภาษาไทยสันสกฤต ความหมายเหมือนกัน “สัทธา” รากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า “สทฺธา” เป็นศัพท์ สมาสระหว่างคำว่า “สทฺ” กับ “ธา” คำว่า “สทฺ” มาจากธาตุ “สทฺ” แปลว่า ยินดี ชอบใจ เพลิดเพลิน สนุก “ธา” ธาตุ แปลว่า ทรง ตั้ง รับ วาง เมื่อแปลตามพยัญชนะนี้ จึงแปลว่า “ทรงไว้ชอบใจ ตั้งไว้โดยชอบใจ รับไว้โดยยินดี” (หลวงเทพดรณานุศิษฎ์, 2518)

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ไม่ปรากฏว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงเรื่องศรัทธาโดยตรงในพระสูตรใด พระสูตรหนึ่งโดยเฉพาะ แต่คัมภีร์เกชกสูตรและพระสูตร ได้ทรงแสดงเรื่องศรัทธาไว้เป็นองค์ธรรม และได้ตรัสแสดงในบางพระสูตร เช่น วิตถสูตร และทุติยพลสูตร เป็นต้น (วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี, 2527)

ในวิสุทธิมรรคให้ความหมายไว้ว่า “ศรัทธาหมายถึงความเชื่อ ความไว้วางใจ” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2522)

ในคัมภีร์อริยธรรมาตสังคหะให้ความหมายว่า “ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อและความเลื่อมใสในกุศลธรรม” (วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี, 2527) เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อด้วยเหตุผล เชื่อมั่นในสิ่งดีงาม เลื่อมใส ซาบซึ้ง ใจสนิทใจเชื่อมั่น มีใจโน้มเอียง มุ่งไปรับคุณความดีในบุคคลหรือสิ่งนั้น ๆ ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งงาม และในการทำความดีไปตามลักษณะอาการภายนอก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

ศรัทธา ตามความหมายที่ใช้ในพจนานุกรม หมายถึง “ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส” คำ ศรัทธา นี้ คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาคร แห่งราชบัณฑิตยสถาน ได้บัญญัติมาจากคำ faith และอธิบายว่า หมายถึง “ความเชื่อ ความเลื่อมใส โดยทั่ว ๆ ไปแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ 1. ศรัทธาโดยไม่ต้องใช้ปัญญา แสวงหาความจริง 2. ศรัทธาโดยใช้ปัญญาแสวงหาความจริงไปพร้อม ๆ กัน 4. ศรัทธาต่อเมื่อมีประสบการณ์ด้วยตนเองจริง ๆ แล้ว” นอกจากนี้ แต่ละศาสนาก็ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับศรัทธาไว้ต่าง ๆ กัน (สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน, 2536)

ศรัทธา คือ ความเชื่อ และสามารถปฏิบัติให้ชีวิตประจำวันตามหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสดาที่ตนนับถือ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา และการปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาที่ตนนับถือ (พระสรพจน์ ปญฺญโร (จุลละโพธิ์), 2565)

จึงพิจารณาไตร่ตรองสรุปได้ว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อ ความเลื่อมใสที่ประกอบด้วยเหตุผลและประสบการณ์ ไม่ใช่เพียงความเชื่อแบบงมงาย แต่เป็นความเชื่อที่มุ่งสู่ความจริง ความดี ความงาม และนำไปสู่การปฏิบัติตามหลักธรรมจนเกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ศรัทธา 4

ศรัทธา ในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูล ต่อการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดที่มุ่งให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ คือ นิพพาน ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงศรัทธา 4 ประการ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2539)

1. กัมมสัทธา เชื่อกฎแห่งกรรม ทฤษฎีว่าด้วยกฎแห่งกรรมเป็นเรื่องสำคัญมากในอภิปรายของพุทธปรัชญา เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นกรรมวาที คือเชื่อหลักกรรมลิขิต ไม่ใช่พรหมลิขิตอย่างพวกเทวนิยม

2. วิปากสัทธา เชื่อวิปาก คือการเชื่อผลที่สุกมาจากกรรม เช่น ผลที่ดีสุกมาจากกรรมดี ผลที่ชั่วก็สุกมาจากกรรมชั่ว

3. กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อว่าทั้งปวงมีกรรมเป็นของ ๆ ตน หมายถึง ทั้งเหตุ ทั้งผล รวมลงที่คน เมื่อคนทำเหตุ คือ กรรมดีก็ได้ผลดี กรรมและผลที่ดีรวมลงที่บุคคลเมื่อบุคคลทำกรรมชั่ว ก็ได้ผลชั่ว เหตุผลทั้งดีทั้งชั่วรวมลงที่บุคคล กัมมัสสกตาสัทธานี้ไม่มีรูปศัพท์ใช้เป็นของตัวเอง แต่มีคำที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า “กัมมัสสกตาทิฏฐาน” (ขุ.ม. (บาลี) 29/74/156)

4. ตถาคตโพธิสัทธา คือการเชื่อในพระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคต หรือเชื่อปัญญาสัจธรรมของพระพุทธองค์ หมายถึงการเชื่อการมั่นใจในพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้า ในฐานะทรงเป็นบุคคลต้นแบบที่ทรง

ยืนยันถึงสมรรถวิสัยของมนุษย์ว่ามนุษย์สามารถหยั่งรู้สัจธรรม เข้าถึงความดีสูงสุดได้โดยปัญญาและความเพียรพยายามฝึกและพัฒนาตน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2549)

ความสำคัญของหลักศรัทธา

ความสำคัญของศรัทธานั้น จึงสามารถแบ่งตามความหมายและหน้าที่ได้ 2 ประการ คือ

1. ศรัทธาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา บุคคลที่ยังไม่สามารถเข้าถึงปัญญาได้ ศรัทธาในขั้นพื้นฐานมีความสำคัญมาก ศรัทธาเป็นอุปกรณ์ชักนำให้เดินหน้าไปข้างหน้า การพัฒนาเป็นปัญญาเมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดี ทำให้การก้าวหน้าไปสู่จุดหมายได้ผล รวดเร็วขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2549)
2. ศรัทธาเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ พระพุทธศาสนาเถรวาทมีทรรคนะว่าบุคคลมีความเชื่อศรัทธาแล้วจึงปฏิบัติธรรม เป็นแรงจูงใจที่ต้องมาก่อนสิ่งอื่น (ส.ช. (ไทย) 17/87/159)

จุดหมายสูงสุดของหลักศรัทธา

จุดหมายสูงสุดของหลักศรัทธา คือ ความสุข ในพระพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งความสุขออกเป็น 3 ประเภทตามลำดับจากสุขขั้นต่ำไปสู่สูงสุด (ส.ม. (ไทย) 19/527/341)

1. ระดับกามสุขหรืออามิสสุข คือ ความสุขที่เกิดมาจากกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เนื่องด้วยเวทนา คือ การเสพเสวย เป็นความสุขระดับปุถุชนที่ยังอยู่ในโลก เป็นความสุขที่ไม่แน่นอน ไม่จีรังยั่งยืน
2. ระดับมานสุขหรือนิรามิสสุข คือ สุขที่เกิดมาจากจิตที่ได้สัมผัสกับสมาธิ เป็นภาวะที่จิตบรรลุมหาสมาธิระดับหนึ่ง ฌานสุขเป็นแดนต่อระหว่างกามสุขกับนิพพานสุข จิตที่เข้าถึงสมาธิย่อมหลุดพ้นจากกิเลสต้นเหตุชั่วคราวแต่มีเฉพาะในฌานเท่านั้น
3. ระดับนิพพานสุขหรือบรมสุข สุขที่เกิดจากปัญญาหรือวิปัสสนาเป็นความสุขสูงสุดหรือบรมสุข เป็นความสุขที่เป็นประสบการณ์เฉพาะตน เกิดจากการดับอวิชชา ตัณหา อุปาทาน โดยถาวร ทำให้เห็นโลกที่มันเป็นจริง เป็นเป้าหมายสูงสุดของศรัทธา

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ศรัทธาจึงมิใช่เพียงการเชื่อ มุ่งองค์ประกอบในของหลักการในการดำเนินของผู้ที่ดำเนินตาม ทั้งพิจารณาได้ว่า อาจเป็นจุดเริ่มต้น ในนำพาชีวิตไปสู่การพัฒนาตนแก้ไขปรับปรุง ให้บุคคล ตามจุดหมายที่ได้มีการพิจารณาพึงตั้งใจไว้

ตรรกศาสตร์

ตรรกศาสตร์ เป็นวิชาหนึ่งแขนงหนึ่งที่เสนอข้อคิด กฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผนต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องเหตุผล ว่าด้วยวิธีอธิบาย ตรรกศาสตร์เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงปัญญา ดังนั้นตรรกศาสตร์มีการศึกษาและพัฒนาควบคู่กับสติปัญญามาเป็นลำดับ คำว่า “ตรรกศาสตร์” มาจากภาษาสันสกฤตคำว่า “ตรก” (หมายถึง การวิจารณ์ การอ้างเหตุผล) รวมกับ “ศาสตร์” (หมายถึง วิชา ความรู้แขนงวิชา) ดังนั้น “ตรรกศาสตร์” จึงหมายถึง วิชาว่าด้วยความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความคิด คำว่าตรรกศาสตร์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Logic ซึ่งมาจากภาษากรีกคำว่า Logike ซึ่งรากศัพท์มาจาก Logos หมายถึงความคิดและคำพูด ความคิดหมายถึงการทำหน้าที่อยู่ในใจไม่ปรากฏ

ออกมา แสดงออกมาภายนอก เมื่อนำมาจากทางภาษาจึงเรียกว่า คำพูด คำว่า Logic จึงเป็นวิชาที่ว่าด้วยความคิด ที่แสดงออกมาเป็นภาษา ความคิดเห็นหรือการตีความเข้าใจการคิดโดยใช้เหตุผล (Reasoning) (พระสุวณฺ์น เลียงอรุณ, 2552 : 10)

พระพุทธศาสนากับตรรกศาสตร์

พระพุทธศาสนาและตรรกศาสตร์ต่างเกี่ยวข้องกับความจริงที่มนุษย์ควรแสวงหาพระพุทธศาสนา เห็นว่า ชีวิตมีทุกข์ การขจัดความทุกข์ได้คือนิพพาน นั่นคือการบรรลุความจริงสูงสุดของมนุษย์ ส่วนตรรกศาสตร์เป็น เครื่องมือของญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา ทำหน้าที่ วางระเบียบวิธีคิดเพื่อเข้าใจความจริงในการเกี่ยวข้องกับความจริงพระพุทธศาสนา และตรรกศาสตร์ต่างให้ ความสำคัญกับความคิดทั้งคู่ แต่ พระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญกับสิ่งที่คิดมากกว่าระเบียบวิธีคิดเช่นที่ ตรรกศาสตร์ให้ความสนใจ (อุทัย ภูคค หิน, 2558 : 370)

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา แม้จะไม่ได้กล่าวถึงหลักตรรกศาสตร์โดยตรงแต่ก็มีเนื้อหาหลาย ตอน ที่มีนัยเชิงตรรกะ อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับวิธีการแบบตรรกศาสตร์ค่อนข้างน้อย เนื่องจาก วิธีการนี้ไม่สามารถทำให้มนุษย์เข้าถึงความจริงชั้นโลกุตระธรรม จนสามารถทำให้มนุษย์พ้นจากทุกข์ทั้ง ปวงอันเป็น จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้ อย่างไรก็ตามจากการที่ได้ศึกษาพุทธวิธีการสอนของ พระพุทธเจ้า พบว่า พระองค์ยังนำเอาวิธีการทางตรรกศาสตร์มาใช้อธิบายหลักคำสอนอยู่เสมอๆ เช่น ตัวอย่างที่ ปรากฏในบทสนทนา ของพระพุทธเจ้ากับชาวเกสสปุตตนิคม (ชาวกาลามะ) หรือกรณีที่ทรงตรัสสอนนาง กิสาโคตรมี เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบว่าพุทธสาวก และพุทธสาวิกาก็ได้นำวิธีการทางตรรกศาสตร์มาใช้ในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย เช่น กรณีพุทธสาวิกาชื่อนางปัญจกัณฐิกาได้กล่าวโต้ตอบกับพราหมณ์คนหนึ่งผู้มี ความเชื่อมาตั้งแต่เดิมว่า ผู้ใดก่อ บาปกรรมใดๆ ไว้ถ้าอาบน้ำในแม่น้ำ (คงคา) แล้วก็ย่อมทำให้พ้นจากบาปกรรม นั้นได้โดยสิ้นเชิง พระปัญจกัณฐิกาให้ เหตุผลกลับพราหมณ์ว่า ถ้าการอาบน้ำสามารถทำให้บุคคลพ้นจากบาปและ ไปสู่สวรรค์ได้แล้วละก็พวกสัตว์ที่อยู่ใน น้ำคงพากันไปเกิดในสวรรค์กันหมด (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553 : 199)

ทรรศนะทางพระพุทธศาสนาถึงแม้ว่าจะไม่ได้พูดถึงหลักตรรกศาสตร์โดยตรง แต่เป็นที่น่าสังเกตคือ หลักการหรือพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้น บางครั้งก็แฝงไปด้วยหลักตรรกศาสตร์ก็มี ฉะนั้นหากใครจะ บอกว่าพระพุทธศาสนาไม่เกี่ยวข้องกับการตรรกศาสตร์เลยย่อมไม่ถูกต้องแน่ แต่พระพุทธศาสนาแสดงออกอย่าง ชัดเจนว่า การคิดแบบตรรกศาสตร์ไม่สามารถนำไปสู่การพ้นทุกข์ได้ แต่พระพุทธศาสนาไม่ปฏิเสธว่ามนุษย์ไม่ คิดแบบ ตรรกศาสตร์ เพียงแต่กล่าวว่า การพ้นทุกข์อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ไม่สามารถเข้าถึง ได้ด้วย วิธีการทางตรรกศาสตร์ แม้ภายหลังตรัสรู้แล้ววิธีสอนของพระองค์ก็ดำเนินไปตามปกติด้วยวิธีคิดแบบ ตรรกศาสตร์ คือใช้ทั้งข้อเท็จจริงและประสบการณ์ประกอบเพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจคำสอนของพระองค์ ดังนั้น จะเห็นว่า ตรรกศาสตร์มิใช่ตัวความรู้ และมีใช่ตัวความจริง แต่เป็นเครื่องมือหรือ เป็นตัวนำเราไปสู่ความรู้ความจริงนั้น กล่าวคือ ถ้าหากปราศจากการคิดหาเหตุผลโดยวิธีการทางตรรกศาสตร์ แล้ว ก็เป็นการยากอย่างยิ่งที่มนุษย์จะ เข้าถึงทั้งความรู้ความจริงนี้ได้ อย่างไรก็ตามหลักการทาง พระพุทธศาสนาไม่สนับสนุนให้สาวกถกเถียงกันเพียงด้วย การใช้เหตุผลทางตรรกะเท่านั้น แต่ให้เน้นการลงมือ ปฏิบัติในชีวิตจริงเพื่อนำตนไปสู่เป้าหมายคือการบรรลุธรรม

เพราะการจะเข้าถึงความจริงสูงสุดในทาง พระพุทธศาสนานั้น เกิดจากการปฏิบัติจนประจักษ์แจ้ง (วิปัสสนา) ด้วยตัวเองพิจารณาจิตใจด้วยปัญญา หรือ การปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ การรับรู้ความจริงด้วยตรรกะจะสามารถเข้าถึงในระดับสมมติ สัจจะเท่านั้น การรู้สึกซึ่งในขั้นปรมาตม์จะเข้าถึงด้วยตรรกะไม่ได้เลย(กฤตสุชิน พลเสน, 2564 : 104)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ตรรกศาสตร์และพระพุทธศาสนาต่างมีความสำคัญต่อการพัฒนาความรู้และการแสวงหาความจริงของมนุษย์ ตรรกศาสตร์เป็นเครื่องมือทางความคิดที่ช่วยจัดระเบียบเหตุผล และตรวจสอบความเชื่อหรือแนวคิดต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างมีระบบ ในขณะที่พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการปฏิบัติและประสบการณ์ตรง เพื่อนำไปสู่ความจริงสูงสุด คือความดับทุกข์และการบรรลุนิพพาน ดังนั้น แม้พระพุทธศาสนาจะไม่ได้ยึดหลักตรรกศาสตร์โดยตรง แต่ก็อาศัยตรรกะเป็นเครื่องมือในการอธิบายหลักธรรม และใช้เหตุผลเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจแก่พุทธศาสนิกชนอย่างเหมาะสม

การใช้ชีวิตของมนุษย์

ราชบัณฑิตยสถาน (2554) ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย ความหมายไว้ว่า มนุษย์ [มะนุสสะยะ-, มะนุส] น. สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล, สัตว์ที่มีจิตใจสูง, คน. (ส.; ป. มนุสส) ดังนั้นมนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม มีสติปัญญา มีความนึกคิด และความรู้สึกลึกซึ้งซับซ้อน มีการรวมกัน เป็นกลุ่มก้อนเพื่อที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือพึ่งพากันในด้านของความมั่นคง ปลอดภัยและความสุขของมนุษย์ในสังคม จะเห็นได้ว่าในความเป็นจริงนั้นมนุษย์ในปัจจุบัน จะอยู่เป็นกลุ่มๆสังคม ตั้งแต่สังคมขนาดเล็กไปสู่สังคมขนาดใหญ่ หรือก็คือสังคมภายในครอบครัวไปจนถึงสังคมเมือง นอกจากการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขแล้ว มนุษย์มีการตั้งกฎกติกาที่ทุกคนในสังคมนยอมรับเพื่อที่จะควบคุม ป้องกัน มิให้มนุษย์ละเมิดสิทธิ เสรีภาพของกันและกัน ซึ่งมนุษย์จะต้องมีการพัฒนาไปในทางที่ดี ไม่ว่าจะเป็น การได้รับการศึกษาเล่าเรียนเพื่อเลี้ยงชีพตัวเองได้ในอนาคต การฝึกอบรมจากบุคคลใกล้ชิด เช่น พ่อแม่ ผู้ฝึกสอนเป็นต้นและมนุษย์จะต้องได้รับการสนับสนุนจากบุคคลรอบตัวด้วยเช่นกัน ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นสัตว์ สังคมที่อยู่ร่วมกันเพื่อพึ่งพาอาศัยกันและกัน และร่วมกันพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป (เอกลักษณ์ เขตจัตุรัส, 2567 : 26-27)

การใช้ชีวิต หมายถึง การที่ได้ใช้ชีวิตอย่างที่ตัวเองต้องการ ทำอย่างที่ชอบ ใช้สิทธิ ของตัวเองอย่างมีอิสระ ได้รับสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับอาหาร มีเงินใช้หมุนเวียน แต่การจะมีชีวิตที่สุขสบายนั้นมันไม่ใช่เรื่องง่าย คนเราจะต้องมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตัวเอง ด้วยความมุ่งมั่น ต้องมีความเพียรพยายาม ความอดทน มันจึงเป็นเหมือนแรงบัลดาลใจในการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นเป้าหมายในการนำพาตัวเองไปสู่คุณชีวิตที่ดี ทั้งนี้ในการใช้ชีวิตในสังคมในปัจจุบันจะต้องมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเพื่อที่จะมีชีวิตและพัฒนาตัวเอง และสังคมต่อไป คนเราจึงต้องมีการเล่าเรียน ศึกษาหาความรู้้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทันต่อยุคสมัยของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและทิศทางความเป็นไปของโลก เพื่อที่จะได้มีการวางแผนรับมืออุปสรรคที่จะเข้ามาในชีวิตได้อย่างถูกต้อง และสามารถเอา ตัวรอดจากสังคมโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีความสุข (เอกลักษณ์ เขตจัตุรัส, 2567 : 27)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกันเพื่อพึ่งพาอาศัยและพัฒนาซึ่งกันและกัน การใช้ชีวิตจึงไม่เพียงแต่หมายถึงการอยู่รอด แต่ยังหมายถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผ่านการศึกษา การฝึกฝน และการเรียนรู้ในทุกด้าน การปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่คือสิ่งสำคัญที่จะนำพามนุษย์ไปสู่การดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและมีคุณค่า ทั้งต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวม

สรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ เห็นว่า ศรัทธาในพระพุทธศาสนาไม่ใช่ความเชื่อที่เลื่อนลอย หากแต่เป็น ธรรมที่มีความสำคัญ มีเหตุผลรองรับ และสามารถเป็นหลักคิดของชีวิตให้ก้าวไปสู่ความจริงอันสูงสุดได้ โดยเฉพาะ ศรัทธา 4 คือ ความเชื่อในกฎแห่งกรรม ความเชื่อในผลของกรรม ความเชื่อว่าทุกชีวิตมีกรรมเป็นของตน และความเชื่อมั่นในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต ศรัทธาเช่นนี้เปรียบเสมือนรากฐานที่มั่นคงของต้นไม้ใหญ่ หากตั้งมั่นถูกต้อง ย่อมผลิตดอกออกผลแห่งปัญญาและความสุขอันยั่งยืน

ขณะเดียวกัน ตรรกศาสตร์ก็เปรียบเหมือนแสงไฟที่ส่องทาง ตรวจสอบความเชื่อและการปฏิบัติให้ไม่เอนเอียงไปในทางมลาย แต่ตั้งมั่นอยู่บนความจริงอันสมเหตุสมผล เมื่อนำศรัทธามาผนวกกับ ที่ทั้งขับเคลื่อนและกำกับทิศทางของชีวิตได้อย่างลงตัว

มนุษย์ในฐานะสัตว์สังคม หากมีศรัทธาในกฎแห่งกรรม ย่อมละเว้นการเบียดเบียน หากมีศรัทธาในผลของกรรม ย่อมกล้าทำความดี หากมีศรัทธาว่าทุกสิ่งย่อมเป็นของตน ย่อมเกิดความรับผิดชอบ และหากมีศรัทธาในพระปัญญาของพระพุทธเจ้า ย่อมเกิดปัญญา ไปสู่วิริยะ สติ สมาธิ ในการฝึกฝนตนเองเพื่อเข้าถึงความจริงสูงสุด ทั้งหมดนี้เมื่อได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยเหตุผล ย่อมนำไปสู่ชีวิตที่สงบเย็น และสังคมที่เกื้อกูล สันติ และร่มเย็นอย่างแท้จริง

ดังนั้น การใช้ชีวิตที่แท้ ไม่ได้หมายถึงเพียงการดำรงชีพให้รอด แต่คือการดำเนินชีวิตด้วย **ศรัทธาที่ถูกต้อง มีเหตุมีผล** เพื่อปรับปรุง แก้ไข พัฒนาตนเอง เพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ ความดับทุกข์อันถาวร โดยหากยังคงชีพอยู่ ก็ย่อมมีสุขในปัจจุบันอย่างแน่แท้

บรรณานุกรม

- กฤตสุชิน พลเสน, พระสุริยัน ทีปธมโม (ผึ่งผาย) และสิริพร ครองชีพ. (2564). วิเคราะห์หลักตรรกศาสตร์ในพระพุทธานุศาสนนา. วารสารวิจัยธรรมศึกษา ปีที่ ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564) ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม) : 99-105.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2553) ตรรกศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2549). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: โกมลคีมทอง.
- พระสรพจน์ ปญฺญโร (จุลละโพธิ์). (2565). การบูรณาการหลักศรัทธาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต. วารสาร ปัญญาลิขิต ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2565) : 52-54.
- พระสุธัน เลียงวงศ์. (2552). ศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาทางตรรกศาสตร์ในสุวรรณสามชาดก. วิทยานิพนธ์ ศาสตรบัณฑิต มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554) พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. สืบค้นเมื่อ 26/02/2567. จาก <https://dictionary.orst.go.th/>.
- วรรณสิทธิ ไวยยะเสวี. (2527). คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ 2 เจตสิกสังคห วิชาค. กรุงเทพฯ: ธเนศวรการพิมพ์.
- หลวงเทพธรรมานุศิษฏ. (2518). ชาติบุปที่ปกาส. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2539). สารานุกรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย : หน้า 529.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2536). ศรัทธา. จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน. 28 กันยายน 2536. ค้นหา 24 กันยายน 2568. จาก <http://legacy.orst.go.th>.
- อุทัย ภูคดหิน. (2558). วิธีคิดแบบพุทธตรรกวิทยาสู่แนวคิดที่ถูกต้องตามความเป็นจริง. วารสาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เล่มที่ 1.
- เอกลักษณ์ เขตจัตุรัส. (2567). มนุษย์กับการใช้ชีวิตในยุคดิจิทัล. วารสารเมธีวิจัย ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 พฤษภาคม - มิถุนายน 2567 : หน้า 25-30.